

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО

ЗАГОРОДНА Оксана Юріївна

УДК 378.14:001.895

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Вінниця-2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, м. Вінниця.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
Шахов Володимир Іванович,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
професор кафедри педагогіки, м. Вінниця.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Барановська Лілія Володимирівна,
Національний авіаційний університет,
кафедра педагогіки і психології професійної освіти,
професор, м. Київ;

кандидат педагогічних наук, доцент
Прадівляний Микола Григорович,
Вінницький національний технічний університет,
кафедра іноземних мов, директор центру технічного
перекладу, м. Вінниця.

Захист відбудеться 25 травня 2010 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21001, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, 2-й поверх, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21001, м. Вінниця, вул. Острозького, 32.

Автореферат розісланий 23 квітня 2010 року

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Коломієць А.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Динаміка освітніх подій останнього десятиліття дала поштовх значним перетворенням в українській системі освіти. Процес підготовки фахівців різних спеціальностей спрямовується на формування в них ключових компетентностей. Особливого значення в процесі підготовки фахівців економічної сфери набуває проблема формування комунікативної професійної компетентності як складової загальної професійної компетентності.

Вплив освітніх інноваційних тенденцій на пріоритетні завдання вищої школи в Україні знайшов своє відображення в нормативних освітніх документах, зокрема в Законі України „Про освіту”(2002), „Про вищу освіту”(2002), „Про внесення змін до Закону України „Про вищу освіту”: Проект (2007), Національній доктрині розвитку освіти та Концепції професійної освіти України (2002) та ін.

Загострення уваги навчальних закладів на професійній компетентності майбутніх фахівців зумовлено низкою проблем як в економічній, так і соціальній сферах. Прагнення України до євроінтеграції поставило питання про формування комунікативної професійної компетентності в число пріоритетних.

Фахівці економічного профілю виконують не лише технічні функції, вони також виконують функцію комунікаторів. Професійна діяльність фахівців економічного профілю передбачає низку обов'язків: одержання та надання інформації, її накопичення, збереження, систематизація, аналіз та синтез. Для ефективного виконання зазначених операцій фахівці повинні на достатньому рівні володіти підмвою спеціальності. Важливо відзначити, що не останнє місце в переліку необхідних компетенцій є володіння іноземною мовою для одержання та опрацювання інформації, яка надходить із-за кордону. Ця необхідність зумовлена швидкими темпами розвитку інтеграції між різними країнами світу.

Потреба впровадження інноваційних технологій навчання з метою формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей також на часі. Її доцільність зумовлена стрімкими темпами оновлення навчальної інформації, браком аудиторних годин та навчально-методичних матеріалів, консерватизмом викладачів у використанні освітніх технологій.

Важливість використання інноваційних технологій навчання у вищих навчальних закладах також наголошена в Законах України „Про Національну програму інформатизації”, „Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій”, Державною програмою „Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці на 2006-2010 роки”.

У дисертаційних дослідженнях, в яких порушуються деякі з цих питань, розкрито шляхи застосування інноваційних технологій (К. Люшук), інформаційні технології в сучасній освіті (А. Олійник, Т. Хачумян), умови застосування інформаційних технологій (О. Ігнатова, М. Кадемія,

Т.Криstopчук, Л. Шевченко), питання формування професійної комунікативної компетентності (Д. Годлевська, В. Черевко). В той самий час, проблема формування професійної комунікативної компетентності студентів саме економічних спеціальностей вітчизняними вченими практично не досліджувалася.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури свідчить, що проблема формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей засобами інноваційних технологій досліджувалася недостатньо. Зокрема, поза увагою дослідників залишилося визначення ролі засобів інноваційних технологій у процесі формування комунікативної професійної компетентності майбутніх економістів, а також визначення структурних компонентів, рівнів і показників комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей. Недостатньо досліджене питання можливостей контекстного підходу в процесі підготовки фахівців економічного профілю під час вивчення іноземної мови. Хоча в науковій літературі досить часто наголошується на необхідності використання інноваційних технологій у навчальному процесі, проте мало дослідженою залишається проблема поєднання традиційних та інноваційних технологій у процесі формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей.

Актуальність обраної теми також визначається тим, що: 1) процеси глобалізації вимагають високого рівня знань з іноземної (англійської як міжнародної) мови для ефективної співпраці на рівні: вітчизняне підприємство (організація) – закордонне підприємство (організація), а також з метою саморозвитку (самоосвіти) фахівця шляхом одержання професійно-значущої інформації з іншомовних джерел; 2) динамічний розвиток освіти різних країн пропонує значну кількість освітніх продуктів (навчальних програм, методичних комплексів, інформаційних освітніх технологій та ін.), що, у свою чергу, зумовлює необхідність їх більш ретельного аналізу та впровадження в навчальний процес; 3) комунікативна професійна компетентність студентів економічних спеціальностей не була глибоко досліджена і вимагає більш детального вивчення з точки зору її змістового наповнення, а також аналізу та добору ефективних технологій її формування.

Враховуючи актуальність зазначеної проблеми, її недостатню теоретичну розробленість і практичне упровадження, об'єктивну потребу і соціальну значущість, темою наукового дослідження обрано: **„Формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей засобами інноваційних технологій”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведене в рамках реалізації основних положень Законів України “Про освіту” (1996 р.), “Про вищу освіту” (2002 р.), Національної доктрини розвитку освіти в Україні (2002 р.) та Концепції професійно-технічної (професійної) освіти (2004 р.).

Тему дисертації затверджено вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол №5 від 28.12.2005 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №8 від 31.10.2006 р.). Робота виконана згідно з планом науково-дослідних робіт Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (ВДПУ) у межах НДР „Теоретичні та методичні основи впровадження нових інформаційних технологій у навчально–виховному процесі” (РК№0100U005521).

Мета роботи: теоретичне обґрунтування та дослідно-експериментальна перевірка педагогічних умов використання засобів інноваційних технологій для формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що формування комунікативної професійної компетентності майбутніх економістів засобами інноваційних технологій набуде більшої ефективності, якщо в навчальному процесі реалізувати таку сукупність умов:

- моделювання у навчальному процесі комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності;
- професійно-комунікативну спрямованість інформаційно-комунікаційних технологій;
- забезпечення суб'єктної позиції студентів у процесі професійної комунікативної підготовки.

Для досягнення мети і перевірки сформульованої гіпотези були поставлені й послідовно розв'язані такі **завдання дослідження:**

- 1) на основі теоретичного аналізу з'ясувати сутність комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей;
- 2) визначити структурні компоненти, критерії, показники та рівні сформованості комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей;
- 3) теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей засобами інноваційних технологій;
- 4) розробити методичні рекомендації щодо застосування засобів інноваційних технологій у процесі формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей.

Об'єктом дослідження виступає підготовка майбутніх економістів до професійного спілкування.

Предметом дослідження є педагогічні умови використання інноваційних технологій у формуванні комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять принципи дидактики вищої школи (А. Алексюк, Ю. Бабанський, С. Вітвицька, С. Гончаренко); положення про зміст і процес професійної підготовки

(В. Безпалько, І. Зязюн, А. Коломієць, М. Махмутов, Н. Мойсеюк, Н. Ничкало, В. Сисоєва, І. Сметанський, Г. Тарасенко, В. Шахов); положення про суть і структуру професійної компетентності фахівців (Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Матвієнко, О. Овчарук, Є. Полат, О. Пошетун, А. Хуторський); концептуальні ідеї і наукові праці з питань іншомовної підготовки спеціалістів економічного профілю (Н. Драб, Н. Зінукова, С. Радецька); проблеми спілкування, навчання спілкування, професійного спілкування (Л. Барановська, В. Гринькова, В. Семиченко); методичні концепції змісту навчання іноземних мов (О. Бігич, Н. Бражник, С. Гапонова, Л. Голованчук, С. Ніколаєва, Ю. Пассов, В. Скалкін); концепції особистісно орієнтованого навчання (І. Бех, В. Рибалка, В. Серіков, М. Чобітько, І. Якиманська); концепції контекстного навчання (Н. Бакшаєва, А. Вербицький, М. Каргин, Н. Лаврентьєва); концептуальні положення щодо формування комунікативної компетентності фахівців (В. Баркасі, В. Кан-Калик, С. Козак, Н. Кузьміна, О. Павленко, Л. Петровська, В. Сластьонін); концептуальні ідеї і наукові праці, що розкривають сутність понять „педагогічна технологія”, „освітня технологія”, „технологія навчання” (В. Гузєєв, М. Кларін, М. Левіна, Е. Лузік, О. Пехота, О. Савченко, Г. Селевко, Д. Чернілевський); теорії і методики використання інформаційних та інноваційних технологій у навчальному процесі (Р. Гуревич, М. Жалдак, В. Клочко, Н. Морзе).

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувались теоретичні, емпіричні та статистичні методи дослідження.

Теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення, класифікація та систематизація наукових даних з метою уточнення сутності поняття та визначення структурних компонентів, показників і рівнів сформованості комунікативної професійної компетентності.

Емпіричні: обсерваційні (спостереження за процесом комунікативної підготовки студентів економічного профілю) з метою виявлення найбільш складних аспектів; праксиметричні методи з метою аналізу результатів діяльності як викладачів, так і студентів; діагностичні (анкетування, тестування, бесіда) з метою визначення рівня знань студентів; прогностичні з метою визначення ефективних педагогічних умов формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей; педагогічний експеримент - констатувальний та формувальний етапи (з їх допомогою визначено дійсний стан комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей та перевірено ефективність обґрунтованих нами педагогічних умов).

Статистичні: метод ранжування, математична обробка результатів дослідження, їх якісний та кількісний аналіз для забезпечення достовірності результатів (Т-критерій Вілкоксона).

Організація дослідження. Дослідження проводилось у три взаємопов'язані етапи з (2004-2010 рр.).

На першому етапі – пошуковому (2004-2005 рр.) проведено аналіз педагогічної, лінгвістичної, психологічної, психолінгвістичної, методичної

літератури щодо проблеми застосування інноваційних технологій у навчальному процесі.

На другому етапі – констатувально-формуальному (2005-2007 рр.) проводився констатувальний етап експерименту, в процесі якого визначено фактичні рівні та показники комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей; здійснено формувальний експеримент, спрямований на перевірку вірогідності сформульованої гіпотези; розроблено і теоретично обґрунтовано педагогічні умови використання інноваційних технологій для формування комунікативної професійної компетентності фахівців економічних спеціальностей.

На третьому етапі – заключному (2007-2010 рр.) аналізувалися та узагальнювалися результати, одержані в процесі педагогічного експерименту; формулювалися висновки дослідження, проводилось графічне і стилістичне оформлення результатів дослідження.

Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Бердянського державного педагогічного університету, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Вінницького інституту економіки Тернопільського національного економічного університету, Волинського національного університету імені Лесі Українки, Хмельницького державного університету впродовж 2004-2010 років; було охоплено 427 студентів, 29 викладачів.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що:

- *вперше*: науково обґрунтовано педагогічні умови формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей: моделювання у навчальному процесі комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності; професійно-комунікативна спрямованість інформаційно-комунікаційних технологій; забезпечення суб'єктної позиції студентів в процесі професійної комунікативної підготовки.

- *визначено*: структурні компоненти показники та рівні комунікативної професійної компетентності майбутніх-економістів;

- *уточнено*: суть поняття „комунікативна професійна компетентність студентів економічних спеціальностей”;

- *дістали подальшого розвитку*: зміст і структура комунікативної професійної підготовки студентів економічних спеціальностей у системі неперервної професійної освіти.

Практичне значення результатів дослідження полягає:

- у розробці та впровадженні методичних рекомендації для викладачів щодо формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей;

- у використанні матеріалів дослідження в практиці роботи ВНЗ.

Зміст та основні висновки роботи можуть знайти застосування в процесі розробки навчальних програм та спецкурсів, орієнтованих на професійно-комунікативну підготовку студентів економічних спеціальностей.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** у навчальний процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка №10/35 від 05.06.2009р.), Вінницького інституту економіки Тернопільського національного економічного університету (довідка №063 від 04.06.2009р.), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка №3/1983 від 12.06.2009р.), Хмельницького національного університету (довідка № 7/328 від 18.06.2009р.), Бердянського державного педагогічного університету (довідка №57/896-08 від 16.06.2009р.).

Вірогідність і аргументованість наукових висновків і результатів дослідження забезпечується теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних положень; застосуванням сукупності методів, адекватних меті й завданням дослідження; дослідно-експериментальною перевіркою вихідних положень; використанням методів статистичного аналізу; використанням для наукового аналізу широкого кола різноманітних джерел.

Апробація і впровадження результатів. Основні положення та результати дослідження доповідались на таких конференціях:

1) міжнародній науково-практичній: „Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка” (Суми, 2009);

2) всеукраїнських науково-практичних: „ІІІ Всеукраїнська науково-практична конференція вчених, викладачів та практичних працівників” (Вінниця, 2006); „Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи” (Луцьк, 2009);

3) всеукраїнській Інтернет-конференції: „Методологія і методика інтерактивного навчання у середній та вищій школі” (Умань, 2008);

4) міжвузівській конференції молодих учених: „Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур” (Донецьк, 2009).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 12 публікаціях. Усі праці одноосібні, 8 статей вміщено у провідних наукових фахових виданнях з педагогічних наук, що входять до переліку ВАК України.

Структура та обсяг дисертації. Робота містить вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, додатки, список використаних джерел. Обсяг дисертації - 254 сторінки, основний текст – 179 сторінок. Додатки охоплюють 41 сторінку. Список використаних джерел налічує 349 найменувань, з яких 44 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено його мету, гіпотезу, завдання, об'єкт, предмет, викладено і вмотивовано методологічні і теоретичні основи дослідження, його методи, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення, вірогідність одержаних результатів, наведено дані про наукові публікації та апробацію результатів дисертаційного дослідження.

У першому розділі – „Теоретичні основи формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей засобами інноваційних технологій” проаналізовано вітчизняну та зарубіжну психологічну, педагогічну та навчально-методичну літературу з проблеми дослідження; схарактеризовано базові поняття дослідження, визначено особливості застосування інноваційних технологій у навчальному процесі, їх роль у фаховій підготовці майбутніх економістів.

Аналіз досліджень показав, що комунікативна професійна компетентність є важливою складовою системи освіти і запорукою професіоналізму майбутнього економіста. В термінологічне поле дослідження введено поняття „комунікативна професійна компетентність”, яке розглядається як сукупність лінгвістичної, фонетичної, морфологічної, синтаксичної, лексикологічної та соціолінгвістичної компетенцій, що визначають правила вербальної, невербальної взаємодії, які є необхідними та достатніми для засвоєння як вітчизняного, так і закордонного досвіду в професійній (економічній) сфері.

Багатоаспектність поняття комунікативна професійна компетентність зумовила її розгляд в такій послідовності:

компетентність → комунікативна компетентність → комунікативна професійна компетентність, де поняття „компетентність” є найширшим, а „комунікативна професійна компетентність” – найвужчим.

Питанням структури комунікативної компетентності займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. В дослідженні розглянуто процес формування комунікативної професійної компетентності як сукупності чотирьох взаємопов’язаних компонентів: мотиваційно-цільового, орієнтаційно-когнітивного, функціонально-діяльнісного та оцінно-корегуючого.

Мотиваційно-цільовий компонент визначається співвідношенням рівня мотивації досягнення та мотивації уникнення невдач. Найбільш важливими мотивами у професійному спілкуванні ми визначили комунікативний, пізнавальний, лінгвопізнавальний, професійний, інтегративний, мотив самовдосконалення, співробітництва, самоутвердження, престижу, фінансовий та прагматичний мотиви.

Орієнтаційно-когнітивний компонент розглядається нами як сукупність трьох складових: знань про професійну діяльність, знань про спілкування та знань про мову.

Функціонально-діяльнісний компонент характеризується єдністю вмінь використовувати зміст професії (термінологію), вміння спілкуватись (власне комунікація, перцепція, інтеракція) та вміннями нормативно використовувати засоби мови у спілкуванні.

Оцінно-корегуючий компонент розглядається нами в ракурсі вміння чи невміння адекватно оцінювати свій рівень розвитку комунікативної професійної компетентності та представлений на трьох рівнях: високому (адекватна самооцінка), середньому та низькому (неадекватна самооцінка).

Унаслідок проведеного дослідження було встановлено три рівні

сформованості комунікативної професійної компетентності: високий, середній і низький.

Аналіз сучасних дослідницьких підходів до змісту поняття „інновація” свідчить про відсутність її єдиного розуміння, що пов’язано з різноаспектністю даного поняття: інновація – процес; інновація – продукт діяльності; інновація – ідея.

Упровадження інновації в професійну підготовку передбачає застосування відповідних технологій. У науково-педагогічній літературі використовують подібні поняття „педагогічна технологія”, „освітня технологія”, „технологія навчання”. Науковці не виробили єдиного підходу до визначення цих понять. На нашу думку, використання технології саме як засобу в навчальному процесі є запорукою одержання позитивного результату в професійній підготовці майбутніх економістів.

Дослідивши різні підходи до питання структури, розробки та впровадження інноваційних технологій, ми обрали ключовими такі технології формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей:

- технологію контекстного навчання („кейс-стаді”);
- інформаційно-комунікаційні технології;
- технології розвитку мотивації, спрямованої на забезпечення суб’єктної позиції студентів.

Науковці підкреслюють, що використання інноваційних технологій у навчальному процесі буде сприяти розвитку особистості та формувати необхідні професійні якості. Проте вони також зазначають, що абсолютизація інноваційних технологій не є продуктивною. Ефективним є навчання, в якому традиційні технології будуть поєднуватися з інноваційними, доповнюючи їх. Безперечно, лише продумане поєднання на заняттях традиційних технологій та інновацій дозволить досягти поставленої мети та завдань формування комунікативної професійної компетентності.

У другому розділі **„Педагогічні умови формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей засобами інноваційних технологій”** нами було визначено, що процес формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей буде проходити ефективніше, коли реалізуються такі педагогічні умови:

- забезпечення контекстного підходу;
- використання інформаційно-комунікаційних технологій;
- формування позитивної навчальної мотивації студентів економічних спеціальностей.

Зазначені педагогічні умови було покладено в основу експериментального дослідження, спрямованого на формування структурних компонентів комунікативної професійної компетентності студентів-економістів.

Технологія контекстного навчання передбачає предметне та соціальне моделювання майбутньої професійної діяльності фахівців та засвоєння ними абстрактних знань професії. Найбільш поширеними для цього є активні форми і методи навчання: аналіз конкретних ситуацій (Case-Study), розв'язування професійних завдань, проблемні методи, ділові та рольові ігри, науково-дослідницька робота, стажування. Використання цих технологій у навчанні мови сприяє поєднанню використання методів, спрямованих на виконання певного завдання і проблемного навчання, оскільки студенти стикаються з конкретною (автентичною) проблемою, яку мають розв'язати шляхом аналізу матеріалу, представленого мовою, яку вивчають. Автентичність (справжність) ситуацій і матеріалу має надзвичайно позитивний вплив на мотивацію студента і стимулює вивчення мови в цілому.

Завданнями використання технології контекстного навчання є такі: 1) підвищення мотивації студентів шляхом використання автентичних матеріалів в умовах контекстного навчання; 2) створення нових, доступних навчальних програм для викладачів-мовників, що будуть упроваджені в навчанні та сприятимуть професійному розвитку. Застосування технології контекстного навчання є перспективним та ефективним засобом у підготовці студентів економічних спеціальностей, оскільки допомагає студентам ефективно засвоювати навчальний матеріал професійного спрямування, сприяє розвитку їхніх комунікативних умінь, підвищує мотивацію студентів до вивчення мов, сприяє формуванню економічного мислення.

Інформаційно-комунікаційні технології також посідають вагомe місце серед сучасних інноваційних технологій. У нашому дослідженні під поняттям „інформаційно-комунікаційні технології” ми розуміємо сукупність методів роботи з інформацією за допомогою комп'ютерів та глобальних комп'ютерних мереж в умовах навчального процесу.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій забезпечує реалізацію таких педагогічних завдань:

- презентація навчального матеріалу;
- розширення ресурсів для його вивчення;
- удосконалення контролю результатів навчання.

У процесі дослідження застосування інформаційно-комунікаційних технологій було виявлено можливості щодо застосування комп'ютерних програм: "VymovaPro – Ukrainian Speech & Language & Resources & Software", "АВВУУ Lingvo", "РУТА", "УЛИС", "ПЛАЙ", "MTSearch", освітніх навчальних сайтів, електронних бібліотек, електронних словників на різних етапах формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей.

Забезпечення суб'єктної позиції студентів в процесі професійної комунікативної підготовки здійснювалося на основі 1) концепції спільного розв'язання навчальних завдань, яка спрямована на формування наступних мотивів: пізнавального, мотиву творчих досягнень, мотиву співробітництва та

комунікативного мотиву; 2) теорії самодетермінації та внутрішньої мотивації, що сприяє формуванню позитивної внутрішньої мотивації.

На підставі аналізу психологічної, педагогічної, методичної та лінгвістичної літератури нами була обґрунтована та побудована модель формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей (рис.1), яку ми розглядаємо як цілісну систему.

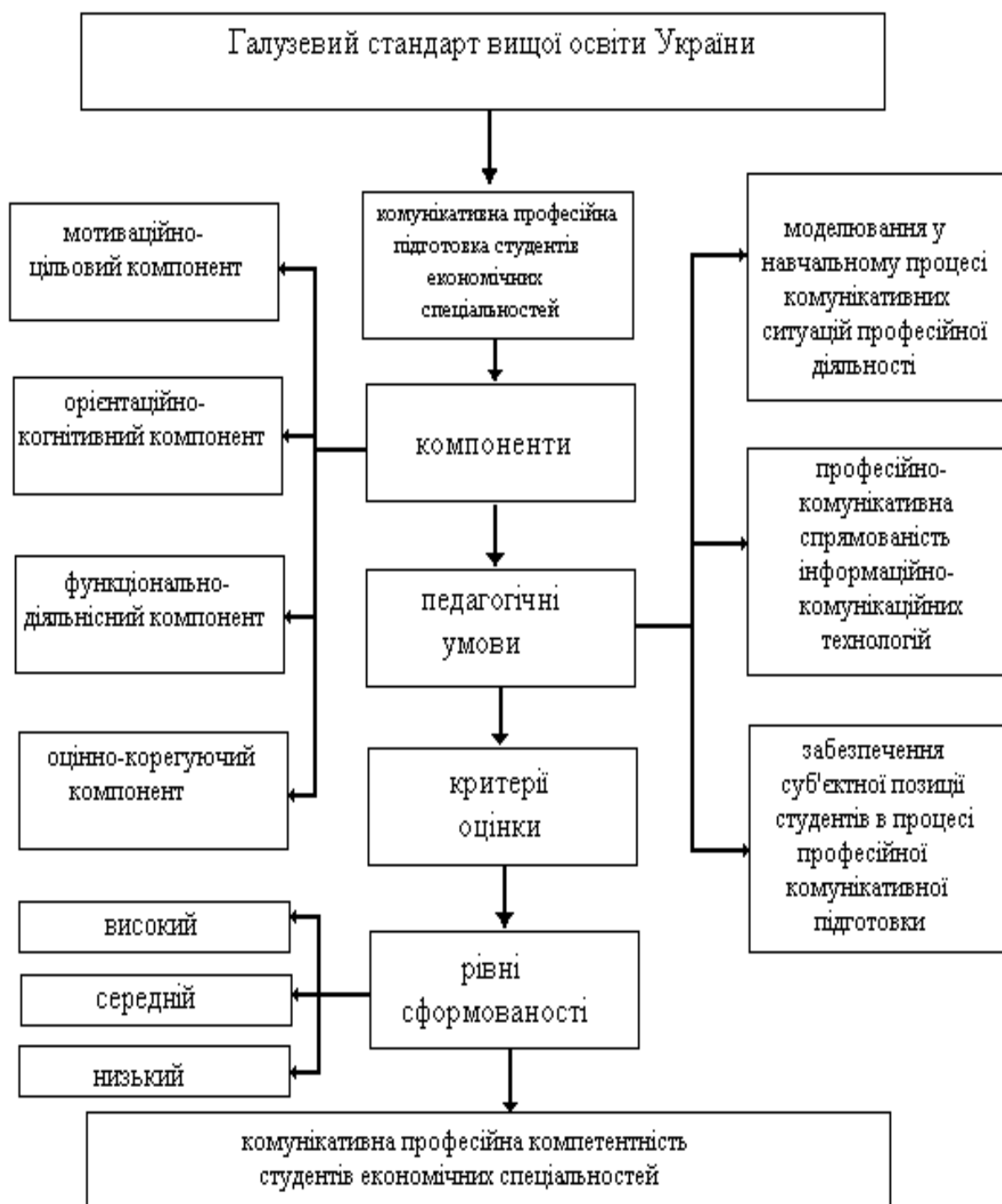

Рис. 1. Модель формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей

Розроблена нами модель включає такі взаємопов'язані складові, як компоненти комунікативної професійної діяльності: мотиваційно-цільовий, орієнтаційно-когнітивний, функціонально-діяльнісний та оцінно-корегуючий, критерії їх оцінки та рівні сформованості комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей (високий, середній, низький).

У контексті дослідження представлені такі педагогічні умови: моделювання в навчальному процесі комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності; професійно-комунікативна спрямованість інформаційно-комунікаційних технологій; забезпечення суб'єктної позиції студентів у процесі професійної комунікативної підготовки. Їх ефективне застосування в освітньому процесі сприяє розвитку мотиваційної сфери студентів, покращенню рівня знань як з мов, так і з профільних предметів, розвитку вмінь застосовувати свої знання на практиці, а також уміння адекватно оцінити себе як фахівця.

У розділі наведено приклади занять, в процесі яких використовувалися зазначені вище інноваційні технології. Зазначені педагогічні умови було покладено в основу експериментального дослідження, спрямованого на формування структурних компонентів комунікативної професійної компетентності студентів-економістів.

У процесі дослідження розроблено методичні вказівки щодо застосування інноваційних технологій навчання в процесі формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей.

У третьому розділі „**Експериментальна перевірка педагогічних умов формування комунікативної професійної компетентності у студентів економічних спеціальностей**” представлено етапи, методику та аналіз результатів педагогічного експерименту.

Педагогічний експеримент проводився за такими етапами: констатувальний і формувальний .

На констатувальному етапі дослідження мотиваційно-цільового компонента студентів ми визначили, що внутрішні прагнення студентів до навчальної діяльності досить обмежені. Цей факт зумовлений різними факторами. Серед них несформованість лінгвопізнавального мотиву, відсутність внутрішньо організованої мотивації, низький рівень мотиву досягнення, саморозвитку та самовдосконалення.

Дослідження рівнів розвитку орієнтаційно-когнітивного компонента дало змогу встановити переважно низький та середній рівні у студентів – майбутніх економістів. Знання норм і мовленнєвих правил є недостатнім для ефективної комунікативної взаємодії.

Функціонально-діяльнісний компонент структури комунікативної професійної компетентності, який передбачав прояв умінь майбутніх фахівців використовувати спеціальні знання, уміння та навички з мови в процесі вирішення фахових економічних завдань, також був продемонстрований більшістю студентів на рівні не вище середнього.

Дослідження рівня розвитку оцінно-корегуючого компонента показали, що рівень розвитку самооцінки як у контрольній, так і в експериментальній групах значно не відрізняється. Переважній кількості студентів властивий низький та середній рівень розвитку самооцінки, результатом чого є невміння та небажання спілкуватись, низький рівень продуктивності діяльності, відсутність прагнень до самовдосконалення та саморозвитку.

На констатувальному етапі дослідження виявлено переважно низький та середній рівень комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей. Високий рівень показали 26% студентів експериментальної групи та 26% – контрольної; середній рівень показали 38% студентів експериментальної та 39% – контрольної групи і низький рівень був визначений у 36% студентів експериментальної та 35% – контрольної груп. У зв'язку з цим постала необхідність у більш глибокому дослідженні педагогічних умов та обґрунтуванні ефективних шляхів формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей.

Формувальний етап експерименту підтвердив ефективність обраних педагогічних умов. У студентів експериментальної групи відбулись позитивні зміни мотиваційно-цільового, орієнтаційно-когнітивного, функціонально-діяльнісного та оцінно-корегуючого компонентів структури комунікативної професійної компетентності. Мотиваційна сфера студентів представлена сукупністю мотивів, що сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу та сприяють професійному й особистісному зростанню. Показники високого рівня мотиваційно-цільового компонента зросли в експериментальній групі на 6% (з 26% до 32%), середнього рівня на 2% (з 42% до 44%) та знизились на 7% показники низького рівня (з 31% до 24%). Рівень розвитку орієнтаційно-когнітивного компонента також зріс: в експериментальній групі переважають студенти з високим (40%) та середнім (43%) рівнями знань. Показники високого рівня розвитку функціонально-діяльнісного компонента в експериментальній групі зросли з 24% (до експерименту) до 40% (після експерименту); середній рівень розвитку функціонально-діяльнісного компонента до експерименту складав 36%, а після експерименту – 42%. Значно зменшилась кількість студентів з низьким рівнем розвитку функціонально-діяльнісного компонента: із 40% до 18% після експерименту. У контрольній групі також спостерігалися зміни, проте вони не були значущими (див. рис.2).

Отже, проаналізувавши визначені педагогічні умови, ми можемо стверджувати, що їх створення позитивно впливає на освітній процес, забезпечуючи його навчальну, виховну та розвивальну цілі. Обрані нами технології (технологія контекстного навчання, інформаційно-комунікаційні технології та технології забезпечення суб'єктної позиції студентів) завдяки своїм дидактичним можливостям сприяють підвищенню комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей.

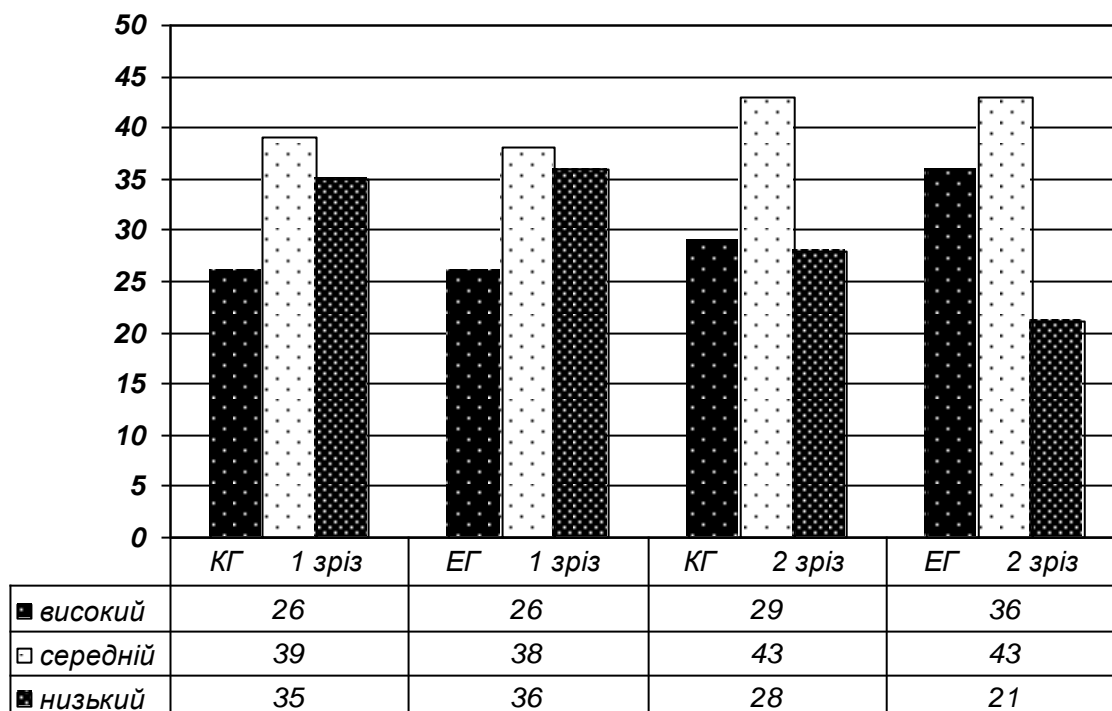

Рис. 2. Динаміка результатів сформованості комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей

Перевірка ефективності формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей засобами інноваційних технологій відбувалася шляхом проведення діагностичних зрізів. Статистична перевірка здійснювалася за допомогою Т-критерію Вілкоксона. Одержані результати підтвердили позитивний якісний вплив використання засобів інноваційних технологій на формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей.

Проведене дослідження підтвердило основні положення висунутої гіпотези та дозволило сформулювати загальні висновки, відповідно до поставлених у дослідженні завдань:

1. Комунікативна професійна компетентність студентів економічних спеціальностей є важливою складовою фахової підготовки. У цьому дослідженні під комунікативною професійною компетентністю студентів економічних спеціальностей ми розуміємо сукупність лінгвістичної, фонетичної, морфологічної, синтаксичної та лексикологічної компетенцій, що визначають правила вербальної та невербальної взаємодії й соціолінгвістичної доцільності, які є необхідними та достатніми для засвоєння як вітчизняного, так і закордонного досвіду в професійній (економічній) сфері. Від рівня сформованості комунікативної професійної компетентності залежить уміння фахівця ефективно розв'язувати професійні завдання. Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить, що питанню формування комунікативної професійної компетентності приділяється недостатня увага, а деякі її аспекти

взагалі малодосліджені. В науковців відсутня єдність у поглядах щодо визначення ключових понять „компетентність”, „компетенція”, „педагогічна технологія”, „освітня технологія”, не розглядалася структура комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей. Нами був установлений низький рівень розвитку комунікативної професійної компетентності в студентів економічних спеціальностей. Розв’язання цієї проблеми потребує обґрунтованого вибору педагогічних технологій з більш високим рівнем ефективності, які є легко впроваджуваними та інноваційними.

2. Дослідження структури комунікативної професійної компетентності показало, що остання складається з чотирьох взаємопов’язаних компонентів: мотиваційно-цільового, орієнтаційно-когнітивного, функціонально-діяльнісного та оцінно-корегуючого. *Мотиваційно-цільовий компонент* включає в себе *внутрішню* та *зовнішню* мотивацію, що відображаються у спрямованості особистості на себе (мотив самоствердження), на спілкування (комунікативний мотив) та на справу (мотиви досягнення, саморозвитку, фінансовий та прагматичний). *Орієнтаційно-когнітивний компонент* представлений нами як сукупність знань про професійну діяльність, про спілкування та про мову. *Функціонально-діяльнісний компонент* представлений сукупністю умінь використовувати економічну термінологію, уміння спілкуватись (інтерація, перцепція та комунікація) та вміннями нормативно використовувати засоби мови у спілкуванні. *Оцінно-корегуючий компонент* розглядається нами як здатність особистості до адекватної самооцінки.

3. На основі визначеної структури та показників нами були виокремлені три рівні сформованості комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей: високий, середній та низький.

Високому рівню відповідають студенти, які готові до професійного спілкування, є високомотивованими, розуміють професійну важливість знань з мови (рідної та іноземної), готові до самоосвіти, прагнуть до вдосконалення своїх знань, умінь та навичок, здатні оперативно працювати як у стандартних, так і в нестандартних ситуаціях. Ці студенти вміють сприймати та критично аналізувати одержану інформацію. Вони мають глибокі та міцні знання з граматики, лексики, орфографії, орфоепії, синтаксису мов, уміння застосовувати ці знання на практиці, здатні вести ділове листування, мають навички діалогічного та монологічного мовлення. Такі студенти володіють лінгвістичними маркерами соціальних стосунків, правилами ввічливості, виразами народної мудрості, відмінностями у реєстрах мовлення, вільно використовують загальну та професійну лексику. Такі студенти є наполегливими у досягненні поставлених завдань, вони спрямовані на пошук оригінальних, нестандартних рішень.

Середній рівень – студенти розуміють важливе значення іноземної мови для майбутньої професійної діяльності. Під час мовлення можливі незначні відхилення від фонетичних, орфоепічних, орфографічних, лексичних та пунктуаційних норм іноземної та української мови. Вміння встановлювати і підтримувати зворотній зв’язок у спілкуванні розвинені на достатньому рівні.

Цей рівень визначається виключно теоретичними знаннями з граматики, лексики, фонетики, орфографії, орфоєпії та синтаксису. Мовлення студентів включає помилки та неточності, проте вони не спотворюють загальний зміст. Під час діалогічного та монологічного мовлення іноді виникають труднощі, пов'язані з обмеженістю активного словникового запасу. Здатні розуміти носія мови в найбільш уживаних ситуаціях. Володіють навичками перефразу. Переважає інструментальна мотивація.

Характерними особливостями *низького рівня* є володіння елементарними знаннями з граматики, лексики, фонетики, орфографії, орфоєпії та синтаксису. В студентів спостерігається низький рівень вмотивованості. Студент погано орієнтується у ситуаціях мовлення, має низький рівень володіння професійною лексикою, часті орфографічні, орфоєпічні, пунктуаційні, лексичні, фонетичні помилки. Недостатньо розвинене вміння встановлювати та підтримувати контакт у процесі спілкування. У свідомості домінують страх перед невдачами, бажання уникати труднощів. Такі студенти постійно потребують сторонньої допомоги. Вони не схильні до наполегливої та сумлінної праці. Причини своїх невдач перекладають на викладачів, колег, родичів, друзів, виправдовуються обставинами. Мають низьку самооцінку.

4. Для ефективного формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей нами були визначені та обґрунтовані педагогічні умови, серед яких: 1) моделювання у навчальному процесі комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності. Реалізація даної умови в дослідженні відбувалась шляхом застосування технології контекстного навчання; 2) професійно-комунікативна спрямованість інформаційно-комунікаційних технологій (в нашому дослідженні це: електронні словники, перекладачі, довідники, спеціалізовані сайти з вивчення української та англійської мов); 3) забезпечення суб'єктної позиції студентів у процесі професійної комунікативної підготовки (забезпечувалась шляхом використання концепції спільного розв'язання навчальних завдань та теорії формування внутрішньої мотивації Е.Десі та Р. Раяна).

5. Формувальний етап експериментального дослідження довів ефективність обраних та обґрунтованих нами педагогічних умов формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей. Підтвердженням цього є результати експериментального навчання: в експериментальній групі рівень сформованості комунікативної професійної компетентності вищий, ніж у контрольній. Зокрема, в експериментальній групі студентів з високим рівнем 36%, середнім рівнем – 43%, низьким – 21%; в контрольній групі показники високого рівня складають 29%, середнього – 43%, низького – 28%.

Проведене нами дослідження, звісно, не претендує на повне розв'язання проблеми формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей засобами інноваційних технологій. Подальшого вивчення потребують проблеми застосування обраних нами інноваційних технологій у рамках фахових дисциплін, а також проблема поєднання

традиційних та інноваційних технологій навчання в процесі підготовки студентів економічних спеціальностей.

**Основні положення дисертації відображені у таких публікаціях автора:
*Статті у наукових фахових виданнях***

1. **Паридуха О.Ю.** «Ейдетика» – інноваційна технологія навчання / О.Ю. Паридуха // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методолог., теорія, досвід, пробл. : зб. наук. пр. – К. ; Вінниця, 2005. – Вип. 7. – С.32–36.

2. **Паридуха О.Ю.** Інноваційна технологія – невід’ємна складова освітнього процесу / О.Ю. Паридуха // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. Вип. 16.– Вінниця, 2005. — С. 101–103.

3. **Паридуха О.Ю.** Особистісно орієнтований підхід до навчання як педагогічна проблема / О.Ю. Паридуха // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. Вип. 17. – Вінниця, 2006. — С. 39–41.

4. **Паридуха О.Ю.** Технологія контекстного навчання при вивченні іноземної мови студентами економічних спеціальностей / О.Ю. Паридуха // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. Вип. 21. Вінниця, 2007. — С. 242–246.

5. **Загородна О.Ю.** Використання інтерактивних технологій у формуванні іншомовної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей / О.Ю. Загородна // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини / ред. кол.: Побірченко Н.С. та ін. – Умань, 2008. – Вип. 27. – С. 141–147.

6. **Загородна О.Ю.** Використання технології Case Study на заняттях з іноземної мови / О.Ю. Загородна // Наук. зап. Кіровоград. держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки. Вип. 83. Кіровоград, 2009. — С. 95–98.

7. **Загородна О.Ю.** Аналіз стану сформованості комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей / О.Ю. Загородна // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. Вип. 28. Вінниця, 2009. — С.166–171.

8. **Загородна О.Ю.** Напрямки аналізу структури комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей / О.Ю. Загородна // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методолог., теорія, досвід, пробл.: зб.наук. пр. – К. ; Вінниця, 2009. – Вип. 21. – С. 381–385.

Матеріали наукових конференцій

9. **Паридуха О.Ю.** Використання економічної термінології в контексті євроінтеграційних процесів / О.Ю. Паридуха // Розвиток фінансової системи України в умовах ринкових трансформацій : зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф. вчених, викл. та практ. працівників. – Вінниця, 2006. – Т.2. – С. 127–129.

10. **Загородна О.Ю.** Використання технології Case-Study у процесі викладання іноземної мови / О.Ю. Загородна // Матеріали VII Міжвуз. конф. молодих учених. – Донецьк, 2009. – С. 80–81.

11. **Загородна О.Ю.** Висхідний метод у вивченні іноземної мови / О.Ю. Загородна // Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Суми, 2009. – С. 34–35.

Інші матеріали

12. **Загородна О.Ю.** Застосування інноваційних технологій навчання (в процесі формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей) : метод. вказівки / О.Ю. Загородна. – Вінниця: ВДПУ, 2009. – 40 с.

АНОТАЦІЇ

Загородна О.Ю. Формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей засобами інноваційних технологій. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2010.

Дисертаційна робота присвячена визначенню, теоретичному обґрунтуванню та експериментальній перевірці педагогічних умов формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей засобами інноваційних технологій як важливого чинника підвищення якості професійної підготовки майбутніх економістів. Здійснено аналіз психологічної, педагогічної, методичної літератури, а також дисертаційних робіт з проблеми формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей засобами інноваційних технологій.

Визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови використання інноваційних технологій як засобу формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей.

Ефективність дослідження визначалася в процесі педагогічного експерименту, суть якого полягала у перевірці запропонованих інноваційних технологій до реалізації навчального процесу, спрямованого на формування

комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей.

Ключові слова: компетентність, компетенція, ключові компетентності, базові компетентності, професійна комунікативна компетентність, педагогічна технологія, технологія контекстного навчання, інформаційно-комунікаційні технології.

Загородная О.Ю. Формирование коммуникативной профессиональной компетентности студентов экономических специальностей средствами инновационных технологий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Винница, 2010.

Диссертационное исследование посвящено проблеме теоретического обоснования и экспериментальной проверки педагогических условий формирования коммуникативной профессиональной компетентности студентов экономических специальностей средствами инновационных технологий.

Актуальность проблемы обусловлена сложностью усвоения учебного материала, недостаточным количеством аудиторных часов и учебно-методических материалов, низкой осведомленностью преподавателей с новыми образовательными технологиями.

На основе теоретического анализа психолого-педагогической и лингвистической литературы выделены и охарактеризованы структурные компоненты, показатели и уровни коммуникативной профессиональной компетентности студентов экономических специальностей. Структура коммуникативной профессиональной компетентности студентов экономических специальностей была представлена единством четырех компонентов: мотивационно-целевого, ориентационно-когнитивного, функционально-деятельностного и оценочно-коррекционного. Вследствие проведенного исследования были определены три уровня сформированности коммуникативной профессиональной компетентности студентов экономических специальностей: высокий, средний, низкий.

Определено и теоретически обосновано использование инновационных технологий как средства формирования коммуникативной профессиональной компетентности студентов экономических специальностей.

Педагогические условия формирования коммуникативной профессиональной компетентности студентов экономических специальностей составляют основу исследования. Формирование коммуникативной профессиональной компетентности студентов экономических специальностей включает три педагогических условия:

- моделирование в учебном процессе коммуникативных ситуаций будущей профессиональной деятельности. Реализация данного условия происходила путем использования технологии контекстного обучения;

- профессионально-коммуникативная направленность информационно - коммуникационных технологий (в нашем исследовании это – электронные словари, переводчики, справочники, специализированные сайты по изучению украинского и английского языков);

- обеспечение субъектной позиции студентов в процессе профессиональной коммуникативной подготовки воплощалось путем использования концепции совместного решения учебных заданий, а также теории формирования внутренней мотивации Е. Дэси и Р. Раяна.

Эффективность исследования определялась в процессе педагогического эксперимента, суть которого состояла в проверке педагогических условий, направленных на формирование коммуникативной профессиональной компетентности студентов экономических специальностей.

Результатами экспериментального исследования доказана функциональная пригодность обоснованных педагогических условий, формирования коммуникативной профессиональной компетентности студентов экономических специальностей. Подтверждено, что эти условия позитивно влияют на формирование мотивационно-целевого, ориентационно-когнитивного, функционально-деятельностного и оценочно-коррекционного компонентов. Подтверждением этого служат полученные результаты эксперимента. В экспериментальной группе уровень сформированности коммуникативной профессиональной компетентности значительно выше, нежели в контрольной. Показателю высокого уровня в экспериментальной группе отвечают 36% студентов, среднему уровню соответствуют 43% студентов и низкий уровень показали 21% студентов, в то время как в контрольной группе показателю высокого уровня соответствуют 29% студентов, среднему – 43% студентов, и низкий уровень показали 28% студентов.

Практически определено, что использование средств инновационных технологий в процессе формирования коммуникативной профессиональной компетентности студентов экономических специальностей повышает позитивную учебную мотивацию студентов, увеличивает уровень усвоения материала и развивает умения использования этих знаний практически.

Вероятность эксперимента подтверждена t-критерием Вилкоксона. Результаты подтвердили позитивное качественное влияние использованных средств инновационных технологий на формирование коммуникативной профессиональной компетентности студентов экономических специальностей.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, ключевые компетентности, базовые компетентности, профессиональная коммуникативная компетентность, педагогическая технология, технология контекстного обучения, информационно-телекоммуникационные технологии.

Zahorodna O.Y. Forming the communicative professional competence of economical faculties' students by means of innovational technologies.

The dissertation for the degree of the candidate of pedagogical sciences on

speciality 13.00.04 – theory and methods of professional education – Vinnitsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynsky, Vinnytsia, 2010.

The dissertation is dedicated to determination, theoretical proof and experimental verification of pedagogical conditions of forming the communicative professional competence of economical faculties' students by means of innovational technologies as an important factor of quality improvement of the future economists' vocational training. The analysis of the psychological, pedagogical, methodical literature and dissertational works on a problem of formation of communicative professional competence of economical faculties' students by means of innovational technologies has been carried out.

It has been defined and theoretically proved pedagogical conditions of using innovational technologies as mean of forming the communicative professional competence of economical faculties' students.

Efficiency of the research was defined during pedagogical experiment which essence consisted in checking of innovational technologies to realization of the educational process, directed on formation of communicative professional competence of economical faculties' students.

Key words: competence, key competences, basic competences, professional communicative competence, pedagogical technology, technology of context, informational-communicate technologies.